

До спеціалізованої вченої ради К 70.895.02
у Хмельницькому університеті управління та права
29000, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8

В І Д Г У К
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА –
доктора юридичних наук, доцента
Красицької Лариси Василівни на дисертацію
Романюк Уляни Василівни «Патронат як форма влаштування
дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

Актуальність дисертаційного дослідження Романюк Уляни Василівни «Патронат як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» обумовлена тим, що Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року окрему главу 20 присвятив правовому регулюванню патронату над дітьми. Патронат над дітьми раніше був відомий українському законодавцю, проте Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР свого часу відмовився від визнання на законодавчому рівні такої форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, як патронат, тому запровадження патронату в Україні з 2004 року поставило багато проблемних питань як у правозастосовній діяльності, так і в доктрині приватного права.

Варто констатувати відсутність в українській доктрині приватного права кваліфікаційних наукових праць щодо проблеми правового регулювання патронату над дітьми. Наукові дослідження з цієї проблеми представлені окремими науковими працями, зокрема В. І. Борисової, Л. М. Зілковської, М. В. Логвінової та інших правників. Саме тому системний науковий аналіз проблемних питань патронату як форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, укладення договору про патронат, визначення його правової природи та змісту є необхідним та своєчасним.

Дисертаційне дослідження У. В. Романюк має безпосередній зв'язок з науковими програмами, темами й виконано відповідно до наукової теми

кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права на 2013-2017 роки «Удосконалення механізму правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» та на 2017-2023 роки «Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів» (державний реєстраційний номер 0117U000105, що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права на 2013-2016 роки «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017-2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103).

Об'єкт та предмет дослідження (с. 21 дис., с. 3 автореф. дис.) визначені у відповідності до вимог, які ставляться МОН України до дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, та дозволяють досягти мети дослідження, що полягає у розробленні науково-теоретичної концепції сучасного розуміння інституту патронату як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також формуванні наукових висновків та пропозицій стосовно вдосконалення чинного сімейного законодавства у даній галузі дослідження. Ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження дає підстави для висновку, що текст дисертації в повному обсязі відповідає меті дослідження, а поставлені завдання автором успішно виконані.

Ґрунтовною є методологічна основа дослідження У. В. Романюк, яка вміло використовує широкий спектр загальнонаукових та спеціальних методів пізнання правових явищ, зокрема, історичний, діалектичний, формально-логічний, структурно-функціональний, порівняльно-правовий тощо. Їх використання у дисертаційному дослідженні дозволило визначити особливості патронату як форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Окремо варто відмітити, що вдало застосовано історичний метод, застосування якого дозволило визначити генезис правового регулювання

патронату над дітьми відповідно до законодавства, яке діяло на українських землях з X ст. по наш час (підрозділ 1.2); вдало використано порівняльно-правовий метод дослідження, зокрема, не тільки проаналізовано законодавство Польщі, Великої Британії, Швеції, Канади, США та інших держав (сторінки 113-120 дис.) щодо створення та функціонування патронату над дітьми, а й розроблено пропозиції з удосконалення чинного законодавства України з урахуванням позитивних досягнень зарубіжного правового регулювання патронату.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій за дисертаційним дослідженням У. В. Романюк не викликає сумнівів. *Наукові положення, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, є достовірними та науково обґрунтованими.* Певною «родзинкою» цього дисертаційного дослідження є аналіз емпіричних даних щодо навчання кандидатів у патронатні вихователі в Дніпропетровській, Черкаській областях, щодо реалізації проекту «сімейний патронат» в рамках соціального експерименту в містах Бровари, Біла Церква тощо, що додатково підкреслює достовірність проаналізованої інформації та наукову оригінальність проведеного дисертаційного дослідження. Позитивним аспектом дисертаційного дослідження також є той факт, що дисертанткою проаналізовано конкретну судову справу, рішення Мукачівської міської ради «Про затвердження міської програми «Захисту прав дітей», які стосувалися патронату над дітьми. Враховуючи, що застосування норм про патронат ще не призвело до виникнення значної кількості спорів у цій сфері, проведений аналіз становить науковий та практичний інтерес. У дисертаційному дослідженні розглянуто і рішення Європейського суду з прав людини, зокрема у справі «Савіни проти України», «Олссон (Olsson) проти Швеції», що є вкрай важливим, зважаючи на те, що практика Європейського суду з прав людини є джерелом права в Україні.

Матеріал дослідження ґрунтується на працях як українських правників, так й зарубіжних вчених, на аналізі нормативно-правових актів України та зарубіжних країн, ретельному аналізі правозастосовної практики. Список

використаних джерел складає 160 найменувань. Зазначене засвідчує й про дотримання дисертанткою вимоги академічної доброчесності, на чому особливу увагу акцентовано в Законі України від 5 вересня 2017 року «Про освіту».

Дисертація У. В. Романюк за своїм оформленням відповідає вимогам МОН України. Структура дисертації логічно витікає з поставлених завдань, об'єкту та предмету дослідження та складається зі вступу, трьох розділів, що поділені на вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Всі розділи та підрозділи за своїм змістом є взаємопов'язаними та взаємоузгодженими, логічно розкривають основні положення дисертаційного дослідження й засвідчують, що авторові вдалося виконати поставлені завдання й досягти мети дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертаційна робота є кваліфікаційною науковою працею, першим у вітчизняній науці дисертаційним дослідженням патронату як форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у ній висунуто низку нових у концептуальному плані наукових та практично-прикладних положень щодо форм влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також запропоновано пропозиції щодо внесення змін до чинного сімейного законодавства України.

Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження У. В. Романюк дає підстави стверджувати, що у роботі на підставі проведеного ґрунтовного критичного дослідження висунуто і обґрунтовано низку положень, висновків та ідей, сукупність і достатньо високий рівень розробки яких *дозволяє кваліфікувати цю працю як завершене наукове самостійне дослідження.* Висновки і положення, що виносяться на захист, є особистим здобутком дисертантки та характеризуються необхідним рівнем наукової новизни для дисертаційного дослідження інституту патронату як форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Перший розділ роботи автор присвятила аналізу стану розробки теми в доктрині та вибору напряму дослідження. У ньому розкрито теоретико-правові

проблеми патронату над дітьми в контексті онтологічних та гносеологічних аспектів дослідження, генезис правового регулювання патронату над дітьми; проаналізовано правове регулювання патронату як форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування в Україні.

Науковий інтерес викликають положення дисертації, де автор дотримується позиції, висловленої в доктрині права, зокрема В. А. Ватрасом, щодо місця юридичних осіб та інших колективних суб'єктів права в сімейному законодавстві й відмежування останніх від суб'єктів сімейних правовідносин, визначення відносин з патронату над дітьми як комплексних правовідносин між суб'єктами сімейного права, що пов'язані із влаштуванням дітей, позбавлених батьківського піклування у сім'ю (с. 33 дис). Поважне ставлення до позицій інших науковців, наукового керівника свідчить про наступність юридичної наукової думки.

Заслуговують на підтримку висновки про патронат як квазісімейну форму влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, оскільки в ній відсутні ознаки саме сімейної форми (відсутні родинні відносини між дитиною та патронатним вихователем, виховання дитини здійснюється на договірних та оплатних засадах, дитина зберігає правовий зв'язок із своєю колишньою сім'єю).

Заслуговують на увагу й статистичні дані, наведені на с. 68 дисертації, щодо фінансування послуг сімей патронатних вихователів; й положення про те, що при розгляді сімейного спору, в якому сторонами є батьки та діти, пріоритет надається інтересам дитини над інтересами батьків (с. 77 дис.). Останній висновок узгоджується з позиціями нового Верховного Суду при розгляді і вирішенні ним сімейно-правових спорів.

У другому розділі дисертації автором надано загальну характеристику патронату як форми особистого влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування. Наукові результати цього розділу дисертаційного дослідження спрямовано на удосконалення наукових здобутків доктрини приватного права, зокрема положення щодо визначення патронату над дітьми як договірної, платної, строкової форми влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, що здійснюється на професійній основі

фахівцем-патронатним вихователем, як його особисте заняття з метою, виховання, реабілітації та здійснення догляду над дитиною (с. 107 дис.); щодо виокремлення критеріїв відмежування патронату від інших форм влаштування дитини, позбавленої батьківського піклування (строк здійснення особистого влаштування дитини; нормативні вимоги до особи, яка здійснює заходи з особистого влаштування дитини; нормативні вимоги до кількісного складу; необхідність згоди батьків або законних представників дитини; критерії щодо дитини; повноваження особи, яка здійснює заходи з особистого влаштування дитини; підстави припинення застосування влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування) тощо.

Дослідженню правової природи та змісту договору про патронат присвячено третій розділ дисертаційного дослідження, а саме: розкрито поняття і правову природу договору про патронат, проаналізовано передумови укладання договору про патронат, зміст договору про патронат.

Особливий науковий інтерес також викликає положення, що доцільно розширити вимоги, які ставляться до особи патронатного вихователя, і встановити вимогу проживання в тій же місцевості, що й дитина (с. 143 дис.).

Обґрунтованою є позиція здобувача щодо визначення передумов укладення договору про патронат, складних життєвих обставин, істотних умов договору про патронат.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження У. В. Романюк полягає у тому, що висновки і пропозиції, зроблені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані для подальших наукових досліджень проблемних питань влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; при внесенні змін до Сімейного кодексу України та інших нормативно-правових актів; під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, коментарів до чинного сімейного законодавства України; у ході викладання навчальних дисциплін «Сімейне право України», «Проблеми сімейного права». Так, при викладанні зазначених навчальних дисциплін успішно можна використовувати розроблені дисертанткою

«Нормативно-правові особливості патронату у порівнянні з іншими формами влаштування дітей-сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування» (додаток В), «Класифікація видів патронатного (фостерного) піклування / виховання» (додаток Г), «Основні функції патронату (фостеру), визначені за результатами аналізу зарубіжного досвіду практики патронатного (фостерного) піклування» (додаток Д), про що свідчить й наданий акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес (додаток Б).

Розроблений дисертанткою проект Закону України про внесення змін до деяких законів України з питань вдосконалення правового регулювання патронату над дитиною (додаток Е) може бути використано в підготовці законопроектів суб'єктами законодавчої ініціативи, а відповідний проект постанови Кабінету Міністрів України (додаток Є) – в роботі Кабінету Міністрів України.

Позитивно оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Романюк Уляни Василівни «Патронат як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування», варто зазначити, що **деякі його положення, як і будь-якої іншої дисертаційної роботи, є спірними і надають підґрунтя для подальшої наукової дискусії або потребують додаткової аргументації під час публічного захисту дисертації.**

По-перше, ретельно досліджуючи генезис правового регулювання патронату над дітьми, зокрема на українських землях (с. 42-70 дис.), дисертантка аналізує постанову РНК УРСР від 11 червня 1940 р. № 831, якою було затверджене «Положення про порядок патрунування дітей в колгоспах і сім'ях трудящих» (с. 60 дис.), а на сторінках 121-122, 128-129 дисертації визначає критерії класифікації видів патронату та конкретні види патронату, зазначаючи про існування державного, приватного та інших видів патронату, *при цьому не виділяє такий вид патронату, як колективний патронат*, за яким дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування, передавалась на виховання колгоспу, радгоспу, військовій частині тощо, про що йдеться в юридичній літературі з сімейного права, у тому числі й у джерелах, які проаналізовані

дисертанткою (наприклад, наукова стаття Т. Л. Макійчук). В цьому аспекті *потребує уточнення позиція дисертантки щодо існування такого виду патронату, як колективний патронат, та доцільності його існування взагалі, враховуючи український досвід запровадження такої форми виховання дитини-сироти і дитини, позбавленої батьківського піклування.*

По-друге, дискусійною є теза автора про необхідність надання «відповіді на ключове питання щодо галузевої приналежності договору патронату над дітьми, оскільки такої галузі, як «квасісімейне» право, в сучасному праві не існує» (с. 139 дис.). Вбачається, що в умовах сучасних підходів до поділу права на приватне та публічне, розуміння і цивільного, і сімейного права як сфер приватного права, *недоцільно шукати відповіді у правозастосовній діяльності саме у визначенні виключно чисто галузевої приналежності договору про патронат над дитиною, оскільки стаття 8 Сімейного кодексу України надає можливість субсидіарно застосовувати положення Цивільного кодексу України до регулювання сімейних відносин, доцільно говорити вже про існування міжгалузевих юридичних конструкцій та міжгалузевих правових понять, тим паче, що у відносинах з патронату над дитиною йдеться про те, що районні, районні у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчі органи міських рад з урахуванням потреб населення відповідної адміністративно-територіальної одиниці у соціальних послугах приймають рішення (розпорядження) про запровадження послуги з патронату над дитиною, яким визначається організація або заклад, на який покладатимуться функції з організації.*

По-третє, аналіз глави 20 Сімейного кодексу України «Патронат над дітьми» свідчить, що законодавець розрізняє таких суб'єктів, як батьки та інші законні представники дитини, при цьому не виокремлюючи піклувальників. Дисертантка на сторінках 148-149 дисертації веде мову про батьків та законних представників дитини, але при цьому зауважує про права опікунів та піклувальників. У зв'язку з чим *потребує уточнення позиція дисертантки щодо того, чи є піклувальники законними представниками дитини, оскільки стаття 242 Цивільного кодексу України «Представництво за законом» в частині першій та*

другій визначає батьків (усиновлювачів) законними представниками своїх малолітніх та неповнолітніх дітей, опікуна – законним представником малолітньої особи та містить бланкетну норму в частині третій, яка передбачає, що законним представником у випадках, встановлених законом, може бути інша особа. Таким законом є Сімейний кодекс України, який прийомних батьків визнає законними представниками прийомних дітей (ч. 4 ст. 256-2 Сімейного кодексу України), батьків-вихователів визнає законними представниками дітей (ч. 4 ст. 256-6 Сімейного кодексу України), а піклувальників законними представниками прямо не визначає. Так само *хотілось би визначитися й з точкою зору дисертантки щодо доцільності наділення патронатних вихователів статусом законного представника*, як це має місце в деяких країнах, про що йдеться на с. 170 дисертації.

По-четверте, на с. 164 дисертації автор виокремлює матеріальні та правові передумови укладення договору про патронат над дитиною, при цьому до правових передумов дисертантка відносить наявність сукупності правових норм, що регулюють питання патронату над дітьми в Україні. Вбачається, що *автором обрано різні критерії для виокремлення таких передумов, як матеріальні та правові, доцільно було б говорити про матеріальні та процесуальні передумови*, тим паче, що у доктрині цивільного процесуального права України загально визнано, що норми права є однією з передумов виникнення цивільних процесуальних правовідносин. Крім того, *виникає питання про місце рішення (розпорядження) про запровадження послуги з патронату над дитиною серед запропонованих передумов укладення договору про патронат над дитиною*.

По-п'яте, при дослідженні правової природи та змісту договору про патронат (с. 131-180 дис.) дисертантка значну увагу приділяє укладенню та змісту договору про патронат над дитиною. У зв'язку з чим *додаткової аргументації потребують положення щодо динаміки договору про патронат над дитиною, зокрема щодо підстав та порядку розірвання цього договору на вимогу однієї сторони*, про що фрагментарно зазначається на сторінках 145, 177 дисертації.

Разом з тим, зазначені вище зауваження та дискусійні положення роботи не знижують в цілому високого наукового рівня дисертаційного дослідження У. В. Романюк. Детальне ознайомлення з текстом дисертаційного дослідження У. В. Романюк, текстом автореферату, опублікованими працями за темою дисертації надає можливість зробити висновок, що основні результати дисертаційного дослідження повністю відображено у 10 наукових працях, з яких 4 – наукові статті у наукових виданнях, включених МОН України до переліку фахових, 2 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах, що додатково вказує на достатньо високий рівень апробації результатів дослідження, засвідчує академічну добросовісність автора та підтверджує те, що широка наукова спільнота мала можливість обговорювати результати цього дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження Романюк Уляни Василівни «Патронат як форма влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» відповідає вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову задачу, що має істотне значення для науки сімейного права, – розробку концептуальних положень щодо сучасного розуміння інституту патронату як форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а його автор РОМАНЮК Уляна Василівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент –

професор кафедри цивільного права та процесу

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, доцент

« 14 » *серпень* 2018 р.

Л. В. Красицька

